

L'ETNOBOTÀNICA I ELS NOMS DE LES PLANTES

M. Àngels Bonet i Galobert

Les plantes, especialment en les societats poc desenvolupades però també en la nostra societat occidental, juguen un paper molt important en la vida de les persones. Els coneixements referits al món vegetal –patrimoni de les persones que viuen o han viscut en estret contacte amb la natura– tenen a veure amb aspectes tan diversos com la salut, la gastronomia, l'artesanía, les festes i cerimònies religioses, les creences i els rituals, l'art o la percepció del paisatge per part dels habitants d'una zona determinada del planeta. En el moment actual, en què s'imposa el model de vida urbana, tots aquests sabers –tan estretament vinculats a les formes de vida rurals– corren el perill de perdre's ja que les persones grans sovint no els transmeten a les generacions joves.

L'Etnobotànica és la branca de la Botànica que s'ocupa d'estudiar els coneixements populars referits a les plantes en un territori concret. Es tracta d'una disciplina relativament recent que, a Catalunya, té un precursor en la figura del botànic Pius Font i Quer (Camarasa, 1981). En el seu conegut llibre *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado* (Font, 1961), l'autor s'ocupa no només de ressenyar detalladament els usos tradicionals de les espècies medicinals de l'àmbit mediterrani sinó que també en consigna els noms en català, castellà, gallec i euskera. Amb el propòsit de continuar, en certa manera, la tasca iniciada per Font i Quer, a finals de la dècada de 1980 s'inicià al Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la

Rubia peregrina, rep en català moltes denominacions.

Rosmanirus officinalis o la clematis vitalba, dues espècies que tenen diferents noms populars.

Universitat de Barcelona, de la mà dels professors Cèsar Blanché i Joan Vallès, una línia de recerca en etnobotànica catalana. Des d'aleshores s'han estudiat des d'aquest punt de vista diferents territoris de les comarques de parla catalana (veg. Vallès, 2007 i referències que conté).

Un dels aspectes interessants dels treballs de recerca etnobotànica és la recopilació de les denominacions populars de les plantes en els territoris estudiats. La manera d'anomenar els vegetals –igual com passa amb el lèxic de molts altres àmbits de la cultura popular– varia

d'una comarca a una altra i fins pot haver-hi diferències remarcables entre zones ben properes. Per això resulta interessant la recopilació dels noms de les plantes, amb totes les seves variants, en les diverses àrees del territori considerades. El coneixement del lèxic popular botànic té interès no només per als botànics i naturalistes sinó també per als estudiosos de la llengua i de l'etnografia. Moltes vegades els noms aporten informació relativa a les característiques físiques de les plantes, la seva ecologia, les seves propietats, els usos tradicionals, etc. Vegem un exemple que il·lustra el que acabem de

dir. La *Rubia peregrina*, una herba perenne enfiladissa molt típica de l'alzinar (coneguda habitualment amb els noms de roja o rogeta), rep en català altres denominacions, moltes dels quals fan referència al seu tacte aspre i al fet que, a causa dels pèls rígids que la recobreixen, s'adhereix fortament a les altres plantes, a la roba o al pèl dels animals: apegalosa, asprella, corona de Crist, herba aferradissa, herba apegalosa, herba aspra, herba rasposa, llapassa, raspallengua, raspeta. Altres noms, com els d'herba de remuc i herba remuguera, al·ludeixen a un dels usos de la planta, derivat, precisament, de les característiques físiques que acabem de descriure i que fan que hagi estat emprada tradicionalment en veterinària com a antiestàtic ruminal. Efectivament, antigament es donava per menjar al bestiar remugant quan perdia el remuc, per tal que tornés a remugar.

Tenim, en el camp de la fitonímia catalana, una obra de referència en el llibre de Francesc Masclans *Els noms de les plantes als Països Catalans* (Masclans, 1981). Es tracta d'un treball exhaustiu: conté uns 9.500 noms catalans de plantes amb el seu corresponent nom científic. Incorpora la informació continguda en 119 publicacions que cobreixen les diferents àrees del domini lingüístic del català. Inclou, entre altres, les dades de la *Flora de Catalunya* i d'altres publicacions botàniques rellevants; de diversos diccionaris de la llengua catalana —entre els quals el diccionari normatiu de Pompeu Fabra— i de grans obres de la literatura catalana. Per altra banda, Masclans va reunir també en el seu llibre la informació resultant del seu propi treball de camp, realitzat durant anys en diferents àrees de la geografia catalana. Un dels valors indiscutibles d'aquesta obra és el fet que indica la procedència (font bibliogràfica i localitat o comarca) dels noms de les plantes; quan es tracta de neologismes (que no solen ser d'arrel popular sinó culta) també ho fa constar. Per tot plegat, el llibre de noms de plantes de Masclans ha estat i continua essent

molt útil tant per als professionals de la botànica com per a totes les persones interessades en el coneixement del món vegetal i de la cultura popular relacionada amb les plantes.

Amb el propòsit de posar al dia i de fer accessible la informació del llibre de Masclans —exhaurit editorialment des de fa anys— s'està duent a terme al Centre de Terminologia Termcat, impulsat per Joan Vallès, un projecte de recull de noms catalans de plantes. Actualment hi està treballant un equip format per botànics, filòlegs i terminòlegs i compta amb l'assessorament del botànic Josep Vigo i del lingüista Joan Veny. En aquest projecte s'ha partit del corpus del llibre de Masclans, que ha estat completat amb la incorporació de les dades de fitonímia presents en la segona edició del Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2), apareguda l'any 2005, i amb les dades resultants del buidatge de prop de 300 obres no considerades en l'obra de partida. També han estat incorporats al recull diverses llistes de noms de plantes inèdites cedides per botànics. En aquest moment el projecte es troba ja en fase avançada, si bé encara s'està treballant en la depuració de les dades. La versió en línia que s'ha posat a disposició dels usuaris a través d'internet (http://www.termcat.cat/dicci/noms_plantes/index.html) tot i que conté un volum important de dades (uns 25.000 noms catalans referits a unes 6.000 plantes) és encara una versió preliminar. En properes actualitzacions, i també en l'edició definitiva en paper, es mostraran, a més de la totalitat de les variants dels noms recollides, altres dades importants, com les fonts i la bibliografia. Es preveu que la versió final del *Recull de noms catalans de plantes* superi les 30.000 denominacions catalanes (incloses variants fonètiques i ortogràfiques) referides a uns 6.200 tàxons de flora vascular (és a dir, falgueres i plantes amb flors).

BIBLIOGRAFIA

- CAMARASA, Josep Maria. *Pius Font i Quer, un precursor de l'etnobotànica farmacèutica de Catalunya*. Arxius d'Etnografia de Catalunya, 3: 175-186. Barcelona, 1984.
- FONT, Pius. *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Barcelona: Labor, 1961. 12a. ed. (1990).
- MASCLANS, Francesc. *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*. Arxius de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, 23: 1-253. Barcelona, 1954.
- MASCLANS, Francesc. *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers & Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya & Montblanc-Martín, 1981.
- VALLÈS, Joan. (amb la col·laboració d'A. Agelet, M.À. Bonet, E. Carrió, T. Egea, T. Garnatje, J. Muntané, M. Parada, M. Puig, D. Raja, M. Rigat, M. Santamaria i A. Selga) 2007. *La recerca en etnobotànica a Catalunya: objectius, mètodes, zones estudiades i alguns resultats i comentaris generals*. RIDEC (*Recerca i Difusió de l'Etnologia Catalana*, <http://cultura.gencat.net/cpcptc/ridec/>, 26-III-2007, p. 1-10.
- VALLÈS, Joan (dir.). *Noms de plantes* [En línia]. Termcat, Centre de Terminologia (Diccionaris en Línia). Barcelona, 2009. http://www.termcat.cat/dicci/noms_plantes/index.html

